

Mit is jelent az én számomra az az irodalom, ami a magyarországi cigány írók tolla nyomán jött létre? Természetesen azokról a művekről tudok beszélni, következtetéseket levonni vagy vitatkozni, amelyek a magyar irodalomnak a részei, amelyek magyarul születnek meg; nem ismerem a különböző cigány nyelvezeteket. Olyan írók a munkáiról beszélhetek, mint Lakatos Menyhért, akinek a „Füstös képek” c. regénye számomra nagy élményt jelentett, vagy Bari Károlyról beszélhetnék, akit a '70-es, '80-as évek egyik legkiválóbb magyar költőjének tartok, és nagyon sajnálom, hogy ma már alig lehet találkozni vele, akár személyesen, akár a műveivel.

Vagy beszélhetnék Choli Daróczi Józsefről, Osztójkán Béláról, Szécsi Magdáról: valamennyien ennek a magyar-cigány, cigány-magyar irodalomnak a kiváló egyéniségei, és természetesen beszélhetnék Rostás-Farkas Györgyről, akinek a nevét azért említeném utoljára, mert ő személyes barátom. Ők azok az alkotók, és persze mellettük még többen, akik a magyar-cigány, cigány-magyar irodalomnak a fogalmi körét tartalommal töltötték meg.

Mit jelent ez a fogalmi kör? Mindazok a szellemi dimenziók, amelyekben ez a cigány-magyar, magyar-cigány irodalom elhelyezkedik. Én öt ilyen fogalmi kört szeretnék megkülönböztetni. Az első egy szociográfiai, szociológiai kör, tehát ezek a cigány íróktól származó művek – és nemcsak a prózai művekre gondolok, hanem a költészetre is – egy nagyon karakteres szociográfiai képet rajzolnak meg a magyarországi cigányság életéről. Talán a legjobb példa Lakatos Menyhért munkássága és említett regénye.

A második ilyen kör egy bizonyos hagyomány, sőt lélekforma vagy mentalitás megszólaltatása, hiszen, aki cigány íróknak a műveit olvassa, egy egészen sajátos hagyománnyal, mentalitással találkozik, és ebben a mentalitásban nagyon nagy szerepe van a cigány folklór és mitológia

különféle hagyományainak és elemeinek. Ez a folklorisztikus és mitikus világ, ez a mentalitást meghatározó és magas fokú esztétikai minőségben is megjelenő tradíció a magyar nyelven készült cigány irodalomnak egy sajátos karakterjegyet adja, ami lényegében megkülönbözteti más hagyományoktól, más irodalmi tradícióktól.

A harmadik ilyen dimenzió lényege, hogy a magyarországi cigány irodalomnak üzenete van a magyar társadalom, a magyar olvasóközösség, a magyar közösségek számára. Ez az üzenet a cigányembereknek, a cigány közösségeknek az egyenjogúságra és a hagyományőrzésre irányuló törekvéseit fogalmazza meg.

A negyedik ilyen dimenzió a cigány identitás kifejezése és ennek az identitásnak a védelme, hiszen van egy sajátos magyar cigány vagy magyarországi cigány identitás, és ennek az identitásnak a megszólaltatója és egyben védelmezője is az az irodalom, amit a magyarországi cigány irodalomnak vagy cigány-magyar irodalomnak lehet nevezni.

A legfontosabb, az ötödik dimenzió maga az irodalmi dimenzió, az esztétika, az értékvilág dimenziója. Azok a cigány írók, akiknek a nevét megemlítettem előadásom elején, mind magas esztétikai szinten művelik a maguk tevékenységét. Olyan alkotásokat, olyan irodalmi műveket hoznak létre, amelyek a maguk értékvilágával, a maguk költői vagy etikai megformáltságával, jellemábrázolásukkal, lírai jegyeikkel, a társadalomrajzokkal, a lelkeségükkel beletartoznak abba az esztétikailag meghatározható értékrendbe, amit a mai magyar irodalom jelent. Ez az irodalmi műalkotásokkal szemben támasztott esztétikai igény érvényesül a cigány írók művei tekintetében is, hiszen akár Bari Károlyról, akár Lakatos Menyhértről beszélünk, műveik révén valóban ott van a magyar irodalomnak a felsőbb régióiban. Abban a régióban, ahol a nemzeti irodalom igazi értékrendje érvényesül.

Ez lenne az az öt dimenzió, amiben én a cigány írók műveit elhelyezem. Ez az öt dimenzió máris kirajzol egy bizonyos karaktert, egy rendszer jellemzőit, amiben ez az irodalom megjeleníthető. Nevezzük ezt az irodalmat akár cigány irodalomnak, akár cigány magyarirodalomnak, vagy magyar cigányirodalomnak. Az elnevezés lényegtelen. A lényeges tulajdonság itt az, hogy ez az irodalom egyrészt magyar irodalom, hiszen magyar nyelven íródott, és ilyen módon természetes joggal van jelen abban a szellemi közösségben, amit a magyar irodalom jelent.

Hozzá tartozik ehhez az irodalomhoz az is, hogy a háttere, a szociológiai, a történelmi a mentalitásbeli háttere a magyarországi cigány közösségek világát mutatja be, tehát ennyiben teljes joggal van jelen abban a kultúrában, amit cigány kultúrának nevezünk. És ez a két tulajdonsága együtt érvényesülve meghatározza a maga különleges helyét a magyar nemzeti kultúrán, a magyar nemzeti irodalmon belül, mégpedig oly módon, hogy ez az irodalom egy

sajátos lélekformát jelenít meg és képvisel.

Az, hogy az irodalom világában sajátos lélekformák, mentalitásbeli képletek érvényesülnek, nagyon is hozzátartozik az irodalom rendszeréhez, hiszen minden nagy nyelvnek az irodalma több ilyen változatot, lélekformát, mentalitást ismer el. (Például a német irodalomban egészen más mentalitásformák fejlődtek ki, mondjuk az északnémet-porosz irodalomnak a körében, mint a délnémet-bajor, vagy az osztrák irodalom körében.) Noha a magyar irodalom nemzeti tekintetben egységes irodalom, vannak itt is ilyen mentalitásmódozatok: az erdélyi irodalomnak például van egy saját identitása, egy saját mentalitásrendszere a magyar irodalmon belül.

Ugyanígy gondolom én a magyar írott cigány irodalomnak a magyar irodalmon belüli elhelyezkedését. A másik fontos tulajdonsága ennek az irodalomnak, pontosabban a cigány íróknak – ez nagyon gyakori a modern világban – amit kettős identitásnak nevez a szociológia. Arról van szó, hogy valaki lehet teljes joggal, elkötelezettséggel és átéltséggel két közösség tagja is. Egy cigány író joggal van jelen teljes elkötelezettségében, nyelvi kultúrájában a magyar irodalomban, és ugyanakkor joggal van jelen a cigány közösségben is. Ennek a kettős identitásnak talán egyik legérdekesebb és számomra legismertebb képviselője Rostás-Farkas György, aki részben magyarul, részben cigány nyelven írja a verseit, és a könyveit is.

Az irodalmat nagymértékben a nyelv határozza meg. Azonban van valami, ami még meghatározza: egyfajta mitikus képzetrendszer. Hiszen az irodalom nemcsak nyelv: mitikus képzetek kincse, a világgal és az istennel kialakult viszony kodifikációs rendszere. Ebből lehet kiindulni, amikor meghatározzuk a magyarországi cigány irodalom karakterét: ez az irodalom része a magyar irodalomnak, hiszen magyarul készül, ugyanakkor mégis egy önálló sajátos, egyedi irodalom, hiszen ennek a közösségnek a múltját, a hagyományait, a mentalitását, a mitikus képzetkincsét, a lelkeségét szólaltatja meg.

Kívánok ehhez a cigány íróknak bátorságot, kitartást, szerencsét! És kívánom azt, hogy a magyarországi magyar nyelvű cigány irodalomban a lélek magaslatán találkozzunk mi magyarok és a cigányok.

(Forrás: *kethanodrom*/2004/4. szám)